

Teološki, sociološki i medijski kontekst osoba s invaliditetom

Vrbaslija, Dario; Karaman, Patricija; Dabo, Krešimir

Source / Izvornik: **Crkva u svijetu : Crkva u svijetu, 2022, 57, 112 - 134**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.34075/cs.57.1.5>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:303:590561>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

TEOLOŠKI, SOCIOLOŠKI I MEDIJSKI KONTEKST OSOBA S INVALIDITETOM

Dario Vrbaslija – Patricija Karaman – Krešimir Dabo

Župa blaženog Ivana Merza Slatina
vrbaslija.dario2607@gmail.com
Sveučilište u Zagrebu,
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
patricija.karaman@outlook.com
Edward Bernays, Visoka škola
za komunikacijski menadžment
kresimir.dabo@bernays.hr

UDK: 2:616-036.86
17-426:616-036.86
(004.087+070):616-036.86
<https://doi.org/10.34075/cs.57.1.5>
Pregledni rad
Rad zaprimljen 3/2021.

Sažetak

Cilj ovoga rada je iznijeti mogućnosti tumačenja i razumijevanja kršćanskog pogleda na invaliditet, ponuditi mogućnosti duhovne perspektive vezane uz osobe s invaliditetom i iznijeti teološke pretpostavke za poimanje takvog stanja. Rad donosi pogled Isusa Krista, zatim stav Crkve na invaliditet kao pojavu te konačno promišljanja o mogućnostima i načinima prihvaćanja takvog zdravstvenog stanja iz religijskog rakursa, uzimajući pri tomu u obzir širi društveni i medijski kontekst. Namjera je rada otvoriti prostor za kreiranje adekvatnijih načina duhovne utjehe i prihvaćanja invaliditeta kroz razumijevanje tog stanja iz različitih pozicija. Polazeći iz točke suosjećanja i brige za pojedinca, nužno je razmotriti viziju, ideje i temeljne vrijednosti Katoličke Crkve prema ovim pitanjima, kao i medija i društva u cjelini, i to ne samo kako bi se takvim ljudima pružila duhovna potpora, već kako bi i njihova okolina bolje shvaćala teološke aspekte tumačenja života osoba s invaliditetom. U cilju izgradnje kvalitetnijeg života za sve, pri tome stvarajući i kreirajući tolerantrnije društvo te adekvatniji socijalni i medijski model, neophodno je približiti se Božjoj perspektivi o invaliditetu i razumijeti kakve nam mogućnosti osobnog razvoja donosi život s osobama s invaliditetom. Ovaj rad stoga upravo donosi pregled literature, dosadašnjih istraživanja, ali i različitih pogleda te mogućnosti promišljanja o ovome problemu.

Ključne riječi: osobe s invaliditetom, duhovna perspektiva, crkva i invaliditet, mediji i invaliditet

UVOD

Invaliditet kao pojam posljednjih je godina sve češće spominjan u svakodnevnom javnom diskursu. Od znanstvenih članaka, preko odgojno-obrazovnih ustanova, do medija i obitelji pokušava se ovoj temi pristupati s dovoljnom pažnjom i određenim senzibilitetom, a s druge pak strane s otvorenim i inkluzivnim pristupom. Na tragu toga i ovaj rad pokušava dati kratak teološki, sociološki i medijski pregled i kontekst teme invaliditeta iz perspektive nekoliko gledišta autora različitih područja djelovanja.

Uzimajući kao temelj biblijske tekstove i konkretno Knjigu Postanka autori polaze od činjenice da je čovjek stvoren na sliku Božju i kao takav ima svoje dostojanstvo koje ni jedan poremećaj, bolest, poteškoća ili manjkavost ne mogu umanjiti.

Mnoge definicije koje opisuju pojam invaliditeta uzimaju u obzir širi društveni kontekst, koji je iznimno važno razumijeti kako bi se moglo cjelovitije pristupiti izgradnji potpore osobama s invaliditetom. Razumijevanje je prvi korak koji vodi prema uključivanju osoba s invaliditetom u svakodnevni život, odnosno prema njihovoj punoj inkluziji u socijalno okruženje. U tom procesu iznimno važnu ulogu imaju obitelj, Crkva, odgojno-obrazovne ustanove i društvo u cjelini.

Duhovni aspekt u velikoj mjeri dovodi do lakšeg suočavanja pojedinca s vlastitim invaliditetom te suočavanja njegove obitelji, kao i prihvaćanja stanja kao takvog, što, vidjet ćemo kasnije, dovodi do promjene perspektive i gledanja na invalidnost, kako pojedinca tako i njegove okoline. Biblijski govor donosi brojne takve primjere koji nam trebaju pokazati smjer promjene paradigme i pogleda na invaliditet kao na dar koji Bog koristi na dobro.

Važan dio je i medijska komponenta jer mediji danas, više nego ikada u povijesti, utječu na kreiranje javnog mnijenja. Potreba je senzibilizirati javnost za ovu temu koristeći se medijima kao alatom uz pomoć kojeg na kvalitetan način možemo isticati jednakost te isto dostojanstvo svih ljudi bez obzira na njihova fizička ili druga stanja. Stoga ovaj rad ima za cilj donijeti pregled literature i dosadašnjih istraživanja te, u nastavku, mogućnosti promišljanja o ovoj me problemu iz različitih perspektiva.

1. *HOMO IMAGO DEI*

Kršćanska etika polazi od teološkoga promišljanja i shvaćanja čovjeka kao stvorenja. No ne samo stvorenja koje je plod slučajno-

sti, nego stvorenja koje je stvoreno na sliku Božju i koje kao takvo ima poseban status u svijetu. Biblijsko-kršćansko razumijevanje čovjeka stvorenog na sliku Božju tumači Tonči Matulić te jasno komunicira dvije komplementarne antropološke dimenzije koje nose praktične implikacije na kršćansku etiku. Prvo, čovjek je kao slika Božja osoba u smislu realno neraskidive dvije dimenzije - duhovne i materijalne. Drugo, ljudsko postojanje na način osobe sačinjava samu srž ontološke – bitne – razlike između ljudskog postojanja i postojanja ostatka prirode.¹ Kao takav, iako stvoren u prirodi i s prirodom, čovjek nju nadilazi. Premda je jasna distinkcija čovjeka u odnosu na ostatak stvorenja, te prema tome ljudsko dostojanstvo pripada svakom čovjeku jednako, često je kroz povijest, a i danas, dolazilo do upitnosti jednakosti, istog dostojanstva svih stvorenih ljudi. Unatoč jasnoći biblijskoga govora koji daje svoju perspektivu, upitnost se odnosila, ili se i danas odnosi, na različite segmente ljudskog života - na rasu, spol, narodnost, fizičku i intelektualnu sposobnost pojedinca i tome slično. Drugi vatikanski koncil kaže:

»Budući da su svi ljudi, oduhovljeni razumnom dušom i stvoreni na sliku Božju, iste naravi i istog porijekla, i jer svi, od Krista otkupljeni, imaju isti poziv i isto božansko određenje, treba da im se sve više i više priznaje temeljna jednakost svijju. Nisu, istina, svi ljudi jednaki po fizičkoj sposobnosti i po različitim umnim i moralnim načelima. No svaka diskriminacija u temeljnim pravima osobe na društvenom i kulturnom polju (...) mora se prevladati i ukloniti jer se protivi Božjoj nakani.«²

Upravo tu Božju nakanu nalazimo već na prvoj stranici Biblije. Tu je razvidno da Bog stvara svijet svojom stvarateljskom moću, iz ničega, ali s obiljem brige, pažnje i nadasve ljubavi. Kao vrhunac i krunu tog stvaranja Trojstveni Bog, od zemlje koja sama po sebi nije živa, kreira čovjeka i udahnuje toj neživoj tvorbi živi duh. Sveti pisac stvaranje vidi vrlo slikovito, a tako ga i opisuje te kaže da Bog čovjeka stvara

»na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim i stoci - svoj zemlji - i svim gmizavcima što puze po zemlji!« (Post 1, 26).

Čovjek je stvoren «na sliku Božju», time je sposoban da spozna i ljubi svoga Stvoritelja, od njega je postavljen za gospodara svim zemaljskim stvorenjima, da kao gospodar njima upravlja i njima se

¹ Usp. Tonči Matulić, *Metamorfoze kulture*, Glas Koncila, Zagreb, 2008., 503.

² Drugi vatikanski koncil, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u svremenom svijetu* (6. VII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1970. (GS).

služi slaveći Boga (GS 12). Tonči Matulić kaže kako ta izrečena tvrdnja sadržava temeljnu biblijsku poruku o smislu i svrsi podrijetla, nastanka i mjesta čovjeka u svijetu. Prvo, čovjek je stvorenje, dakle nije Bog. Drugo, stvoren je na sliku Božju (*homo imago Dei*), što jasno pokazuje da čovjek nije samo dvonožna životinja koja misli. Treće, čovjek je sposoban uspostaviti odnos s Bogom, dakle, čovjek kao takav nije zatvoren nadnaravnom i transcendentnom. Četvrto, čovjekov je položaj u svijetu jedinstven, jer je on postavljen za gospodara i upravitelja svim stvorenjima.³ Matulić upravo tumači ono što sveti pisac, u samom trenutku stvaranja Bogu stavlja u usta – On čovjeku daje zadatak – kao što je iz ljubavi stvoren da bude gospodar, tako u ljubavi stvorenim svijetom moramo upravljati. Bog čovjeku ne daje vlast svijetom vladati, nego ravnati i gospodariti, jer ljude nije stvorio kao bogove, nego kao svoje sinove i kćeri. Sveti Ivan u Prvoj poslanici govori »*Gledajte koliko nam je ljubav darovao Otac: djeca se Božja zovemo, i jesmo*« (I Iv 3, 1), u ljubavi smo dakle stvoreni kao prokreatori i s ljubavlju zauzvrat moramo kreiranim svijetom upravljati.

Čovjek je kao jedini od svih stvorenja i svega stvorenog obdaren razumom. Razum mu omogućuje da analizira, prosuđuje i odlučuje. Kao takav čovjek je odgovoran za svoje postupke i odluke, ne samo prema ljudskim nego i prema božanskim, moralnim zakonima, koji su čovjeku na određeni način prirodni. Stoga je prihvaćanje različitosti te priznavanje dostojanstva svakog čovjeka njegovo pravo i obveza.

2. DRUŠTVENI KONTEKST I RAZUMIJEVANJE INVALIDITETA

Sam koncept i razumijevanje pojma invaliditet već desetljećima zbunjuje znanstvenike koji su teško uspjeli pronaći definiciju invaliditeta koja je 'potpuna', 'globalna' ili 'stabilna tijekom vremena'. Problem pojma invaliditet, kao i mnogih drugih pojmova u društvenim znanostima jest njegova nepredvidljivost. Sukladno tome, autor Aspinall navodi da se pojam invaliditet može definirati na nekoliko načina, ponekad s kontradiktornim značenjima.⁴ U svjetskoj i domaćoj znanstvenoj i stručnoj literaturi susreće se mnogo određenja pojma *invaliditet*, a postoje i brojne definicije, klasifikacije,

³ Usp. Matulić, *Metamorfoze kulture*, 476.

⁴ Usp. Peter Aspinall, Operationalising the collection of ethnicity data in studies of the sociology of health and illness, *Sociology of Health and Illness* 23 (2001.) 829–862.

teorijski modeli te metode za mjerenja stupnja invaliditeta. Prema definiciji Međunarodne klasifikacije oštećenja, invaliditeta i hendikepa (ICIDH) Svjetske zdravstvene organizacije iz 1980. godine, invaliditet je ograničenje ili smanjenje (koje proizlazi iz oštećenja zdravlja) sposobnosti izvršenja neke fizičke aktivnosti ili psihičke funkcije primjerene životnoj dobi osobe i odnosi se na sposobnosti u obliku složenih aktivnosti i ponašanja, koje su općenito prihvaćene kao bitni sastojci svakodnevnog života.⁵ Navedena definicija unaprijeđena je 2006. godine donošenjem Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom koju je Hrvatska ratificirala 2007. godine.⁶ Prema navedenoj Konvenciji osobe s invaliditetom su one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima. Sukladno ovoj definiciji, autori Štefančić, Benjak i Ivanić navode i činjenicu kako je Hrvatska treća zemlja u svijetu koja je ratificirala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, što ukazuje na spremnost i potrebu hrvatskog društva da osigura jednake mogućnosti za ovu posebno ranjivu populaciju.⁷

Autori Ivan Leutar, Tanja Penava i Nedjeljko Marković tumače kako invaliditet nije osobina pojedinca, već skup kompleksnih uvjeta od kojih je mnoge stvorila socijalna sredina. Budući da je problem zajednička odgovornost društva, zahtijeva se društvena akcija na širokom planu, koja bi rezultirala potrebnim promjenama i omogućila ravnopravno sudjelovanje osoba s invaliditetom u svim sferama društvenog života, zaključuju ovi autori.⁸ Kako navodi autorica Marija Alfrev teorija i praksa koja se bavi osobama s invaliditetom, u posljednjih trideset godina pokazuje intenzivan trend, koji se kretao od isključivanja, tj. segregacije ovih osoba prema njihovu uključivanju u životnu zajednicu.⁹ Sredinom 50-ih godina 20. sto-

⁵ World Health Organization. *International classification of functioning. Disability and health (ICF)*. Geneva: World Health Organization. 2001.

⁶ United Nations. *Convention on the rights of persons with disabilities*. 2006. Posjećeno 23. 2. 2022. na mrežnoj stranici Ujedinjenih naroda <http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>.

⁷ Usp. Vesna Štefanlić, Tomislav Benjak, Martina Ivanić, Izjednačavanje mogućnosti i razvoj registra osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj, *Acta medica Croatica: Časopis Akademije medicinskih znanosti Hrvatske* 72 (2018.) 2, 189-197.

⁸ Usp. Ivan Leutar, Tanja Penava, Nedjeljko Marković, Uključenost osoba s invaliditetom u zajednicu, *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti* 1 (2014.) 1, 89-114.

⁹ Usp. Marija Alfrev, Socijalni model u rehabilitaciji osoba s mentalnom retardacijom, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 36 (2000.) 1, 9-16.

ljeća, kada se pojavio medicinski pristup invaliditetu, on je svojim teorijskim i praktičnim dostignućima predstavljao značajan pomak u odnosu na razumijevanje samog pojma invaliditet. Ovaj je pristup uključivao ideju pomoći i zaštite te reduciranja rizičnih čimbenika u okruženju korisnika na najmanju moguću mjeru, što je samo po sebi značilo pozitivan korak. S današnjeg aspekta možemo reći da se radilo tek o jednoj od karika u razvoju odnosa prema osobama s invaliditetom. Imajući u vidu praktična i teorijska dostignuća 21. stoljeća, možemo reći da je medicinski pristup ili model bio okrenut nedostacima „onome što osoba ne može”, polazilo se od toga da s „pojedincem nešto nije u redu” te da je riječ o trajno bolesnoj osobi. Pri tome se gledalo na pojedinu teškoću uzrokovanu invaliditetom kao na medicinski, genetski ili kognitivno - psihološki problem, a teškoće osoba s invaliditetom shvaćale su se kao osobna tragedija s kojom se pojedinac morao nositi i koje ga onesposobljavaju.

Tijekom 70-ih godina 20. stoljeća na području zaštite osoba s invaliditetom pojavljuju se nove struje, u okviru kojih se medicinski pristup pokušava zamijeniti tzv. socijalnim pristupom ili modelom. Taj pomak omogućio je novi, drugačiji uvid u potrebe korisnika i na drugim područjima, ne samo medicine već i socijalnog rada te ostalih pomažućih profesija. U socijalnom modelu riječ imaju same osobe s invaliditetom, koje imaju pravo i ne složiti se sa stručnjacima, a naglasak je na dijalogu između korisnika i stručnjaka te zajedničkom problematiziranju. Bitna značajka tog „novog pristupa” je nastojanje na poštivanju ljudskih prava, koja uključuju cjelokupnu životnu situaciju. Proces promjene društvenog pristupa prema osobama s invaliditetom i cjelokupna transformacija socijalne paradigme iz oštećenja prema čovjeku isticala je, između ostalih, Vesna Mihanović.¹⁰ Autorica je pojasnila kako je značajan pomak u rehabilitaciji osoba s invaliditetom učinjen mijenjanjem medicinskog modela u socijalni, a pod utjecajem socijalnog društva koje se u razvijenim zemljama svijeta javlja sredinom dvadesetog stoljeća. Posljednji se razvija model ljudskih prava, i to kao dopuna socijalnog modela, a ne kao njegova kritika ili supstitut. Kako navodi autor Petek, to je posebice očito u činjenici da ta dva modela identično definiraju invaliditet.¹¹ Ovaj model stavlja naglasak na razvijanje potencijala osoba s invaliditetom te njihovo osnaživanje. U praksi nema čistoga modela, nego se sva tri modela isprepleću ovisno

¹⁰ Usp. Vesna Mihanović, Invaliditet u kontekstu socijalnog modela, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47 (2011.) 1, 72-86.

¹¹ Usp. Ana Petek, Transformacija politike prema osobama s invaliditetom: primjena policy mreža, *Politička misao*, 49 (2012.) 1, 209-213.

o sustavu (zdravstveni, socijalni, obrazovni, itd.). Sukladno tome, autorica Karla Kovačić navodi da danas osobe s invaliditetom unatoč svojim oštećenjima imaju mogućnosti za ravnopravno sudjelovanje u društvu te sve veća prava za rad i obrazovanje. Prisutne predrasude i marginaliziranje pokušavaju se smanjiti, a socijalna integracija povećati. Unatoč većim pravima, zaštiti i otklanjanju društvene separativnosti, ovu senzibilnu skupinu i dalje prati stigmatizacija, dok percepcija i doživljaj okoline utječe na samopouzdanje i funkcioniranje osobe s invaliditetom.¹²

Stigmatizacija u društvu još uvijek postoji i o tome nedvojbeno pišu mnogi autori, sugerirajući pri tome različite načine umanjivanja socijalnog osuđivanja osoba s invaliditetom. Autorice Zdravka Leutar i Ana Štambuk tako ukazuju na potrebu intenzivnijeg druženja i međusobnog upoznavanja, kako kroz sadržaje u školi koja već ima integracijski program, tako i sveopćeg druženja u slobodno vrijeme. Zaključuju kako pokušaj smanjenja stigmatizacije nije jednostavan i sporo dovodi do promjene, ali je bitno da se poduzimaju aktivnosti na individualnim i međugrupnim razinama. Autorice sugeriraju sustavno informiranje korištenjem svih dostupnih medija, a posebno neposrednim iskustvom, odgojem i obrazovanjem od ranog djetinjstva (u obitelji, vrtiću i školi), koje može znatno utjecati na formiranje svijesti i izgradnju stavova prihvaćanja osoba s invaliditetom.¹³ Koliko je važno u procesu podrške i pomoći osobama s invaliditetom osigurati učinkovit pravni sustav, naglašava Kristina Urbanc koja pojašnjava „Unatoč tome što socijalni pristup u okviru hrvatske psihosocijalne prakse nije novost, konkretna djelovanja za poboljšanje položaja i poštivanje prava korisnika još su uvijek velikim dijelom u skladu s medicinskim pristupom, barem kada je riječ o osobama s invaliditetom.”¹⁴ To ukratko znači, tumači autorica, da se oko 9,7 % stanovnika Hrvatske, koliko iznosi udio osoba s invaliditetom, s ovim poteškoćama nosi velikim dijelom na način osobne tragedije njih i njihovih obitelji, a manje na način sustavnog, usklađenog, suvremenog profesionalnog pristupa u smjeru izjednačavanja mogućnosti za te osobe. S tim u skladu, autori Kekez-Koštro, Urbanc i Salaj navode: „Činjenica je kako je svaki novi zakon o socijalnoj skrbi sve restriktivniji, što znači da je sve manji broj onih

¹² Usp. Karla Kovačić, *Percepcija okoline prema osobama s invaliditetom*, završni rad, Sveučilište Sjever, 2020.

¹³ Usp. Zdravka Leutar, Ana Štambuk, Stavovi mladih prema osobama s tjelesnim invaliditetom, *Revija za sociologiju*, 37 (2006.) 1-2, 91-102.

¹⁴ Kristina Urbanc, Medicinski, socijalni ili neomedicinski pristup skrbi za osobe s invaliditetom, *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (2005.) 2, 321-333.

kojima će pomoć priskrbiti država, a da je sve veća odgovornost na pojedincu i njegovoj obitelji.”¹⁵ Sadašnji sustav u velikoj se mjeri temelji na tretmanu pojedinca bez uvažavanja okruženja u kojem on živi, ističu autori, te zaključuje kako je važno temeljiti aktualne promjene u zakonodavstvu na sistemskom, obiteljskom pristupu. Ako očekujemo od obitelji da preuzme sve veću odgovornost za one svoje članove koji iz različitih razloga ne mogu samostalno zadovoljavati sve svoje potrebe, onda je vrijeme da predvidimo sustavno djelovanje socijalne skrbi kao i obiteljski pristup, ne zanemarujući međusobne utjecaje okoline i pojedinca, naglašava autorica.¹⁶

3. VJERSKO SUOČAVANJE I PRIHVAĆANJE INVALIDITETA

Osim socijalne odgovornosti i rješavanja društvenog pitanja osoba s invaliditetom važno je uočiti koliko duhovnost, religioznost i vjera imaju utjecaja i pozitivne implikacije na svakodnevne životne teškoće. O tome nam govori pojam vjerskog suočavanja koji autori Ivan i Zdravka Leutar posebno ističu. Oni smatraju da je izuzetno važno prakticirati osobnu duhovnost prilikom suočavanja sa stresorima poput bolesti, invaliditeta, gubitaka i slično, jer stresori ostavljaju trag i na čovjekovoj nutrini, odnosno na njegovoj psihi. Prema njihovom tumačenju u životu postoje stresori koje nije moguće izbjeći, no religijska samoidentifikacija i osobna duhovnost mogu biti dobar način suočavanja s njima. Vjersko suočavanje, tumače, temelji se na traženju vlastitih snaga, utjehe, otkrivanja smisla, prihvaćanju životnih okolnosti te njihovom nadilaženje, ali u konačnici i u razvijanju vlastite otpornosti za nadolazeće teškoće.¹⁷

No problematika vjerskog suočavanja često je temeljena na obrascima koji prizlaze iz biblijskog i teološkog shvaćanja ovih stvarnosti. Autorica Pauline A. Otieno u članku „Biblical and Theological Perspectives on Disability: Implications on the Rights of Persons with Disability in Kenya” donosi tri teološke teme koje su stvorile prepreke osobama s invaliditetom, a koje je u svojoj knjizi *The Disa-*

¹⁵ Ana Kekez-Koštro, Kristina Urbanc, Ivona Salaj, Implementacija javnih politika kao operativno upravljanje: analiza transformacije hrvatske politike prema osobama s invaliditetom, *Analiza Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, 9 (2012.) 1, 413-439.

¹⁶ Usp. Kristina Urbanc, Medicinski, socijalni i neomedicinski pristup skrbi za osobe s invaliditetom, *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (2005.) 2, 321-333.

¹⁷ Usp. Ivan Leutar, Zdravka Leutar, Duhovnost kao resurs snage i otpornosti obitelji u rizičnim okolnostima, *Nova prisutnost*, 15 (2017.) 1, 65-88.

bled God: Toward a Liberatory Theology of Disability identificirala autorica dr. Nancy L. Eiesland s Teološke škole Candler na Sveučilištu Emory.

Prva tema je poistovjećivanje invaliditeta s grijehom. Vjerovanje da invaliditet ukazuje na kaznu za nedjela te narušava božansku sliku u ljudima često je onemogućavalo osobama s invaliditetom da budu na rukovodećim pozicijama ili ih je stigmatiziralo zbog pretpostavljenog nedostatka vjere.

Druga tema gleda na invalidnost kao na kreposnu patnju. Invalidnost je identificirana kao patnja koja se mora podnijeti kako bi se pravednici pročistili. Prema autorici to je učenje koje potiče pasivno prihvaćanje društvenih prepreka radi poslušnosti Bogu.

Treća tema osobe s invaliditetom opisuje kao one koje su potrebite pomoći. Iako je dobrotvorna aktivnost za osobe s invaliditetom ponekad sredstvo stvaranja pravde, ona podriva pravdu kada osobe s invaliditetom odvajaju od društva i drži ih podalje od očiju javnosti umjesto da ih osnažuje za puno društveno, gospodarsko i političko sudjelovanje. Ishod svih ovih tema je ono što je Eiesland (1994.) nazvala „teologijom onemogućavanja”.¹⁸

Ipak, Biblija, koja je glavni izvor kršćanske teologije, to dodatno rasvjetljava. Vjera, temeljena na Svetom pismu, daje unutarnju snagu kako bismo lakše prihvatili poteškoće i s njima se nosili. Upravo suočavanje dovodi do duhovnog iscjeljenja koje potom dovodi do prihvaćanja vlastitog stanja. Prihvaćanjem vlastitog stanja invalidnosti ono prestaje biti predmetom srama ili skrivanja. Biblija ističe kako invaliditet plijeni Božju pozornost. Brojne biblijske slike pred nas stavljaju različite osobe s različitim poteškoćama. Svaka od njih ima svoju životnu priču. Kako smo već spomenuli one su često odbačene od društva - drže se po strani i ne ističe se, gotovo da se u svojoj invalidnosti skrivaju, sve do trenutka susreta s Isusom kada dožive promjenu. Te se osobe suočavaju sa svojim stanjem i prihvaćaju ga kao takvo te privlače Isusovu pozornost. Evanđelist Marko spominje slijepca Bartimeja koji se odlučuje tražiti Isusovu pomoć te

»stane vikati: 'Sine Davidov, Isuse, smiluj mi se!' (...) Isus ga upita: 'Što hoćeš da ti učinim?' Slijepac mu reče: 'Učitelju moj, da progledam.' Isus će mu: 'Idi, vjera te tvoja spasila!' I on odmah progleda i uputi se za njim.« (Mk 10, 46-52).

¹⁸ Usp. Pauline Otieno, *Biblical and Theological Perspectives on Disability: Implications on the Rights of Persons with Disability in Kenya*, *Disability Studies Quarterly*, 29 (2009.) 4, <https://dsq-sds.org/article/view/988/1164>.

Možemo pretpostaviti da je evanđelist Marko, opisujući ovaj događaj, želio pokazati upravo gore spomenute faze (suočavanje, duhovno iscjeljenje, prihvaćanje) koje je, u ovom slučaju, završilo i fizičkim iscjeljenjem. Bartimej je prihvaćajući sebe kroz vjeru naprije progledao duhovnim, a potom i fizičkim očima.

Razmatranja biblijskog pogleda na pojam invaliditeta daju invaliditetu značenje koje nedostaje u gotovo svakoj drugoj religiji i filozofiji. No i Biblija donosi različit pogled na invaliditet. Stari zavjet invaliditet promatra kao bolest (The Interpreters Dictionary of Bible: 1962; Encyclopaedia Judaica: 1972) od kojih se najčešće spominju sljepoća, gluhoća, nijemost, guba i paraliza. Oštećenje vida najčešći je oblik tjelesnog invaliditeta u antici. Osim ljudi kao što su Izak (Post 27,1), Jakov (Post 48,10), Eli (1 Sam 3,2 i 4,15) i Ahija iz Šila (1Krlj 14,4), čiji je vid izgubljen radi starosti, prirodni uzroci invaliditeta u Bibliji se ne spominju. Invaliditet se pripisuje Bogu. Općenito stajalište starozavjetnih pisaca je da Bog donosi invaliditet kao kaznu za prijestupe radi grijeha ili kao izraz Božjega gnjeva za neposlušnost ljudi. Bolest i invaliditet smatraju se prokletstvom i rezultatom nevjere i neznanja (Židovska enciklopedija, 1920; Jeruzalemski Talmud, 1956; i Encyclopaedia Judaica, 1972).¹⁹ Biblija invalidnost prikazuje kao prokletstvo i kao rezultat neposlušnosti, nevjere i neznanja. U Levitskom zakoniku 26,14-16, kao jedna od kazni za neposlušnost Izraela, izražena je na sljedeći način: „Dovest ću na vas iznenadni užas, iscrpljujuće bolesti i groznicu koja će vam uništiti vid i iscrpiti vam život.” Ova uska povezanost između grijeha i invaliditeta djelomično je preslikana i na Novi zavjet.

Implicitno je i Isus, vođen tradicionalnim shvaćanjem te u pokušaju da ga slušatelji razumiju, smatrao invaliditet kaznom za neki neodređeni grijeh. Kad je izliječio čovjeka koji je ležao kraj jezerca Bethesda, rekao mu je: „Eto, ozdravio si! Više ne griješi da te što gore ne snađe!” (Iv 5,14), što jasno ukazuje da je Isus implicirao vezu između čovjekovog invaliditeta i nekog grijeha. U tom trenutku u trijemu je ležalo mnoštvo osoba s invaliditetom te se ovaj komentar jamačno odnosio i na njih (Iv 5,3). Drugi primjer je ozdravljenje uzetog čovjeka kojeg su pred Isusa spustili kroz krov (Mk 2,1-12), Isus mu je rekao: „Sine, oprošteni su ti grijesi” (Vs 5), a tek potom je nastavio s njegovim tjelesnim ozdravljenjem. Isus ovime jasno naglašava da je prvo bilo potrebno ukloniti grijeh kako bi se mogao izliječiti invaliditet.

¹⁹ Ibidem.

Unatoč povezanosti grijeha i invaliditeta Isus donosi potpuno novu perspektivu – on invaliditet smatra sredstvom Božje proslave. O tome posebno svjedoči Ivanovo evanđelje, koje, opisujući dijalog Isusa i učenika, eksplicitno stavlja u suprotnost Isusovu perspektivu i perspektivu učenika koji, poučeni uvriježenim mišljenjem, gledaju na invaliditet kao na kaznu za grijeh:

»Prolazeći ugleda čovjeka slijepa od rođenja. Zapitaše ga njegovi učenici: 'Učitelju, tko li sagriješi, on ili njegovi roditelji te se slijep rodio?' Odgovori Isus: 'Niti sagriješi on niti njegovi roditelji, nego je to zato da se na njemu očituju djela Božja'.« (Iv 9, 1-3).

Isus dakle mijenja paradigmu pogleda na invaliditet koji, iako povezan s grijehom, prestaje biti prokletstvo te postaje sredstvo spašenja. On pokušava promijeniti uvriježene obrasce ponašanja koji su u velikoj mjeri i danas prisutni u svijetu 21. stoljeća. I danas se, unatoč napretku društva i kulture, socijalnom, ekonomskom i tehnološkom napretku, često osjeća „sram“ spram osoba s invaliditetom. Teško je oteti se stavu kakav su imali učenici te prihvatiti Isusov pogled. Prihvatiti u svojoj mikro okolini, obitelji ili društvu osobu s invaliditetom, zahtjevnost je koju je teško ispuniti. No upravo oslanjajući se na vjeru, pojedinac može lakše prihvatiti takva stanja i samu patnju u životu. Ne samo pojedinac nego i njegova okolina vjerom lakše prihvaćaju životne poteškoće. Upravo nam o tom govore autoril. i Z. Leutar, koji su, koristeći se istraživanjem Denise J. Postona i Ann P. Turnbull, naslovljenim *Role of spiritually and religion in Family Quality of Life for Families of Children with Disabilities*, u svojem članku istaknuli činjenicu da je obiteljima u kojima su rođena djeca s invaliditetom vjera iznimno važna te da ih ona vodi k prihvaćanju invaliditeta, a posebice je to važno u situaciji kada nastanak invaliditeta ne može biti objašnjen od strane stručnjaka, medicine ili znanosti.²⁰ Upravo je to na tragu Isusova stava – prihvaćati invaliditet kao dar koji ima svoju svrhu. Drugi vatikanski sabor kaže da čovjek svoje tijelo mora smatrati dobrim i vrijednim časti te prihvatiti činjenicu da je ono od Boga stvoreno i određeno da uskrsne u posljednji dan (GS 14).

Neosporno je da duhovna iskustva jačaju, proširuju te mijenjaju pogled pojedinca na sebe, smisao svoje bolesti ili bolesti bližnjih te na ulogu u svijetu. Duhovna dimenzija daje čovjeku snagu prevladati fizičke teškoće i probleme. Značenja vjere u nošenju s invaliditetom, naglašavaju autori I. i Z. Leutar izraženo je u tri

²⁰ Usp. Ivan Leutar, Zdravka Leutar, Duhovnost kao resurs snage i otpornosti obitelji u rizičnim okolnostima, *Nova prisutnost*, 15 (2017.) 1, 68.

funkcionalna područja: vjera kao okvirna orijentacija kod prvog susreta s dijagnozom, vjera kao olakšanje u odgovoru na pitanja »zašto«, vjera kao sredstvo pronalaženja smisla.²¹ Ona nas uči da je svaki čovjek od Boga stvoren i da su svi ljudi u svom dostojanstvu jednaki te da su pozvani na život međusobnog razumijevanja, solidarnosti i ljubavi, posebice prema bolesnima. Praktični vjernik koji živi u skladu s naravnim zakonom, svojom će se solidarnošću i nesebičnom ljubavlju zauzimati za opće dobro i za izgradnju savršenijeg društva.²² To je ispravan put. Vjera se, kako smo već gore istaknuli, pokazuje kao resurs otpornosti članova obitelji jer daje nadu i povjerenje u dobar ishod te mogućnost lakšeg prihvaćanja invaliditeta kao fizički nepromjenjivog stanja.

Osim spomenutog srama prema osobama s invaliditetom, ljudi često osjećaju strah i nelagodu u njihovoj blizini, pa is tog razloga izbjegavaju s njima komunicirati, dotaknuti ih ili bratski zagrliti. No pogledajmo kako na osobe s invaliditetom gleda Isus - on nedvosmisleno pokazuje drugačiji stav. Lukino evanđelje donosi sliku čovjeka kojemu je zakon radi zarazne bolesti kože onemogućio ulazak u grad, a koji uspjeva doći k Isusu i moliti ga »*Gospodine, ako hoćeš, možeš me očistiti*«; na iznenađenje svih Isusov neposredni odgovor bio je ispružena ruka kojom je dotaknuo bolesnika - a zakonom je bilo zabranjeno dotaknuti ga - te rečenica: »*Hoću, očisti se*« i, nastavlja evanđelist: »*Odmah ga ostavi guba*« (Usp. Lk 5, 11-13). Dotaknuti i zagrliti, porazgovarati i iskazati svoju blizinu zasigurno obogaćuje primatelja, ali još i više obogaćuje samog davatelja.

Možda je najpoznatiji primjer prihvaćanja osoba s invaliditetom u Starom zavjetu, u Drugoj knjizi o Samuelu, slika Mefibošeta. On je bio sin Jonatanov, Šaulov unuk. Mefibošet je »onesposobljen« kad je sestra s njim u naručju pala dok je pokušavala pobjeći od opasnosti. Ne znamo je li pretrpio ozljede na nogama ili ozljedu mozga koja utječe na reakcije motornog sustava u mišićima nogu, ali bilo kako bilo, bez obzira na uzrok, imao je nakon toga motoričko oštećenje. Kad je David postao kralj, raspitivao se je li ostao tko iz kuće Šaula kome bi mogao pokazati dobrotu zbog svog prijatelja Jonatana. Kad je pronašao Mefibošeta, nije ga odbacio zbog njegove onesposobljenosti (invaliditeta), nego je jednostavno učinio ono što bi učinio za bilo kojeg Jonatanova sina - pozdravio ga je za njegovim stolom, dao mu Šaulovu zemlju i sluge da mu zemlju obrađuju (usp. II Sam 9). Ova priča moćna je metafora Božjeg kraljevstva,

²¹ Ibidem, 74.

²² Usp. Ante Komadina, Uloga duhovnosti u liječenju bolesnika i djelovanju zdravstvenih djelatnika, *Crkva u svijetu*, 51 (2016.) 4, 615-638.

gdje osobe bez teškoća i osobe s invaliditetom, istovrijedni, istog dostojanstva, sjede zajedno za istim stolom. Osobe s invaliditetom, dakle, nisu "zarazne", ali nisu s druge strane ni nedodirljive. One trebaju i žele biti prihvaćene, a otvarajući se Isusovoj (ili Davidovoj) perspektivi, otvaramo se gledati ih kao potpune osobe koje baštine drugačijost u odnosu na osobe bez invaliditeta. Drugačijost koja ne smije biti izvor razlika.

4. INVALIDITET BOŽJIM OČIMA

Prolog Ivanova evanđelja povezuje stvaranje svijeta i utjelovljenje Sina – Logosa u punini vremena, naglašavajući ljubav Boga kojom ljubi stvorenje. Prema stvorenju Bog gaji toliku ljubav da se odlučuje utjeloviti - preuzeti ljudsko, prolazno, ranjivo i raspadljivo tijelo i postati čovjekom. Utjelovljeni Sin – Isus došao je donijeti Očevu poruku ljubavi te je

»prošao zemljom čineći dobro i dokazao kolika je njegova ljubav prema nama poglavito kad smo bolesni. Isus je bio ne samo liječnik nego i specijalist opće prakse. Liječio je i ozdravljao gubave, slijepce, gluhe, sakate, padavičare, opsjednute, zamrle i umrle. Za svoje liječničke usluge samo je jedno tražio: vjeru. A vjera pretpostavlja odnos pouzdanja i ljubavi prema Bogu. Molitva Bogu u raspoloženju povjerenja, pouzdanja i ljubavi prema Bogu ozdravlja dušu, spasonosna je i može djelovati terapeutski ne samo na dušu nego i na tijelo«. ²³

Stav utjelovljenog Sina – Isusa prema osobama s invaliditetom za njegove je suvremenike bio prilično revolucionaran, no ako želimo biti iskreni, takav stav revolucionaran je i u našem vremenu.

Biblija jasno svjedoči da je Bog stvorio i osobe s invaliditetom te ih kao takve cijeni i voli. Knjiga Izlaska o tome kaže:

»Tko je dao čovjeku usta? - reče mu Jahve. Tko ga čini nijemim i gluhim; tko li mu vid daje ili ga osljepljuje? Zar to nisam ja, Jahve!« (Izl 4, 11).

Brojni su biblijski primjeri u kojima se očituje ljubav Boga prema osobi koje ima određene teškoće, Biblija je prepuna likova čiji invaliditet ne predstavlja prepreku u igranju važne uloge u povijesti Božjeg naroda, nego invaliditet postaje sredstvo Božje proslave. Jedan takav primjer je Mojsije, koji se bojavao kako razgovarati s faraonom, jer je imao poremećaj govora (Post 4, 10-16). Iz biblijskog

²³ Ibidem, 625.

izvještaja nije jasno je li to bila stvarna prepreka u govoru ili je patio od onesposobljavajućeg stupnja anksioznosti. Unatoč tome Bog mu je pružio potporu u bratu Aronu, koji je bio poslan da bude njegov glasnogovornik. Bog dakle nalazi način kako će, unatoč ljudskim nedostacima i invaliditetima, kroz ljude progovoriti i na njima očitovati svoju ljubav te poslati svoju poruku. Jasno je, dakle, da Bog gleda čovjeka kojeg je želio i stvorio te kojeg ljubi, On ne gleda invaliditet i, ljudski gledano, fizičke nedostatke. Božji je pogled dijametralno suprotan ljudskom pogledu. Ono što ljudi vide kao poteškoću, Bog pretvara u prednost, kako ćemo vidjeti u nastavku.

Dosad smo mogli uočiti da je Isus, utjelovljeni Stvoriteljev Sin, Učitelj koji unatoč svom statusu služi. On, ozdravljajući, služi čovjeku. U primjeru ozdravljenja Petrove punice kojoj je kao bolesnici bilo potrebno pomagati i posluživati je, želi naglasiti prenošenje pozitivne naredbe *služenja drugome*. Nakon što je "poslužena ozdravljenjem" ona postaje ta koja poslužuje:

»A punica Šimunova ležala u ognjici. I odmah mu kažu za nju. On pristupi, prihvati je za ruku i podiže. I pusti je ognjica. I posluživaše im.« (Mk 1, 30-31).

U kontekstu govora o skrbi za bolesne na primjeru Petrove punice Domagoj Runje je primjetio kako se može reći da je zdravlje zapravo stanje koje pruža veće mogućnosti služenja.²⁴ Krist služi i daje nama (Crkvi) primjer služenja. Trebamo imati stav i praksu služiti jedni drugima, ali također moramo omogućiti osobama s invaliditetom da nama služe te biti spremni učiti od njih i dopustiti im da nas vode.

Isus svojim djelima pokazuje potpuno inkluzivan stav. Zapravo, kako smo već naglasili, on je za svoje vrijeme bio apsolutno revolucionaran, doticao je bolesne ljude od kojih su drugi bježali (Mk 1, 40-42), uvažavao osobe s invaliditetom, što vidimo u svakom evanđeoskom izvještaju o ozdravljenju bolesnih, razgovarao je s preljubicama (Iv 8, 1-11), s društveno izopćenima (Mk 2,14), sa strancima koje su drugi gledali ispod oka (Mt 8, 5-13), sa ženama s kojima zakon brani javno razgovarati (Lk 10, 39). Njegov je svakodnevni praktični život bio utemeljen na čvrstom stavu i prihvaćanju različitosti te jasnom nauku ljubavi prema čovjeku. U Propovijedi na gori okrenuo je svjetske vrijednosti naopako i proglasio blagoslovljenima one koje je društvo odbacilo i smatralo prokletima. Kanadski teolog i filozof Jean Vanier taj fenomen objašnjava tako da su upra-

²⁴ Usp. Domagoj Runje, Skrb za bolesnike – Kristovo poslanje, *Služba Božja*, 53 (2013.), 249-264.

vo djeca s posebnim potrebama i invalidi ne samo jednaki ostalim ljudima već po pitanju dostojanstva čak i povlašteniji. Njihovo srce nije zatvoreno za druge i mentalni sklop je učinjen tako da drugom u potpunosti vjeruje i poštuje ga, svim svojim bićem. Takve osobe žive bliže stvarnim ljudskim vrijednostima.²⁵

Krist je pravi primjer da treba poštivati dostojanstvo svake osobe, cijeli njegov zemaljski život se temeljio na ljubavi i otkupljenju ljudi. Krist nije gledao društveni položaj čovjeka, izgled ili financijske mogućnosti pojedinca, već dubinu duše. On je taj koji je očima ljubavi vraćao dostojanstvo ljudskim osobama. To dovodi do zaključka da ljubav prema Bogu i bližnjemu uključuje jedna drugu te da su bitne odrednice ljudskog dostojanstva.²⁶

5. ODNOS CRKVE PREMA OSOBAMA S INVALIDITETOM

Upravo se u tom i takvom stavu Isusa Krista te u njegovom primjeru Crkva ogleda. Na tom temelju ona

»kojoj je povjereno da objavi misterij Boga, koji je konačno svrha čovjekova, otkriva ujedno čovjeku smisao njegove vlastite egzistencije, to jest najdublju istinu o čovjeku. (...) Iz te vjere Crkva može očuvati dostojanstvo ljudske naravi od svih promjenljivih mišljenja koja, na primjer, čovječje tijelo previše ponizuju ili ga previše uzdižu. Nikakav ljudski zakon ne može tako osigurati osobno dostojanstvo i slobodu čovjeka kao što to može Kristovo Evanđelje koje je Crkvi povjereno.« (GS 41)

Osobe s invaliditetom često gledamo kao ranjive i krhke, one kojima je potrebna posebna pomoć, koje nerijetko, kako smo već istaknuli, nemaju svoje dostojanstvo, no, upravo nas Evanđelja uče razumijevati da čovjekovu narav ne čini samo fizička ranjivost, niti je čovjekova egzistencija svedena samo na koncept patnje, nego, kako smo već naglasili, čovjekov sastavni dio je duhovna dimenzija koju je potrebno njegovati. Čovjek je, dakle, složeno biće: on pati, ali se također raduje i nada.²⁷ Uloga Crkve u svijetu jest da bude posrednica između Boga i čovjeka, ali i među ljudima.

²⁵ Usp. Dragica Ivkić, Specifičnost religioznog iskustva osoba s posebnim potrebama, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 2 (2003.), 90-92, 90.

²⁶ Usp. Benedikt XVI, *Deus caritas est. Bog je ljubav*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., 18.

²⁷ Usp. Martina Vuk, Razumijevanje ranjivosti kao sustavnog i preciznog diskursa, *Nova prisutnost*, 18 (2020.) 3, 584.

»Kako se međuovisnost ljudi svakim danom povećava i proširuje na čitav svijet, opće dobro - to jest skup onih uvjeta društvenog života koji grupama i pojedincima omogućuje da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva - danas sve više postaje općenito te zbog toga obuhvaća prava i dužnosti koje se odnose na čitavo čovječanstvo. Zato svaka skupina mora voditi brigu o potrebama i zakonitim težnjama drugih skupina, dapače o općem dobru čitave ljudske obitelji.« (GS 26)

Crkva dakle potiče brigu za opće dobro, a samim time i za dobro pojedinca. Prema dokumentima koje u članku *Razumijevanje ranjivosti kao sustavnog i preciznog diskursa* navodi autorica Martina Vuk, osobe s intelektualnim teškoćama i invaliditetom svrstane su u ranjive skupine jer imaju manjak autonomije i veću potrebu za zaštitom i pomoći drugih.²⁸

»Stigma ranjivosti pripisana identitetu osoba s invaliditetom ne smanjuje samo pravo osobe na autonomiju, neovisnost, slobodu, već takve osobe poistovjećuje s ranjivošću. Takvo promatranje osoba primjer je razdijeljena društva na ranjive i neranjive, produljuje već ugnjetavačke konceptualne reinterpretacije i socio-kulturološka ponašanja prema osobama s invalidnošću. Takvo tumačenje upućuje na neadekvatno razumijevanje odnosa invalidnosti i ranjivosti, kao i ranjivosti i autonomije, i donosi antropološku dihotomiju, utječući na mentalni sklop mainstream društva, uzrokuje podjele na autonomne, dakle, neranjive, i neautonomne, odnosno ranjive osobe.«²⁹

Nametanje stigme ranjivosti osobama s invaliditetom, kroz već spomenuti društveni kontekst, te njihovo guranje u takozvanu ranjivu skupinu stvara još izraženiju razliku, koju i autorica Vuk smatra neprihvatljivom. Iako je osobama s invaliditetom fizička pomoć često potrebija nego onima koji pripadaju u takozvanu neranjivu skupini, to osobe s invaliditetom ne čini manje vrijednima u odnosu na ove druge. Njima je fizička pomoć potrebna, ali ona ne podrazumijeva manjak autonomije. Vidimo to na brojnim primjerima u evađeljima koja nam plastično, iako nenametljivo, čak ovlaš, dočaravaju pružanje fizičke pomoći onima koji su dovoljno autonomni da se, najčešće verbalno, sami izbore za svoj položaj i dostojanstvo. Učenici i slučajni prolaznici takvima fizički pomažu kako bi došli do Isusa - »dovedu mu slijepca« (Mk 8, 22), »donesu mu nekog gluhog mucavca« (Mk 7, 32).

²⁸ Ibidem, 584.

²⁹ Ibidem, 585.- 586.

Istaknimo dakle da ranjivost i potreba tuđe pomoći nije negativna karakteristika koja umanjuje dostojanstvo osobe, naprotiv, ona dovodi do mogućnosti ispunjenja Isusove rečenice:

»Što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće, meni učiniste!« (Mt 25, 40).

»To je temeljna poruka kojom se želi jasno dati do znanja da se zajedništvo s Kristom u njegovu kraljevstvu ne može ostvariti bez zajedništva s njegovom najmanjom braćom, to jest ljudima opterećenima najosnovnijim životnim potrebama.«³⁰

Upravo zato Crkva kao zajednica ima zadaću djelovati i pomagati te na taj način očitovati svoju ljubav prema Bogu i bližnjemu. Benedikt XVI. u enciklici *Deus caritas est* predivno kaže:

»Ljubav prema bližnjemu, ukorijenjena u ljubavi prema Bogu, na prvome je mjestu i nadasve zadaća svakog pojedinog vjernika, ali je također zadaća cijele crkvene zajednice, i to na svim njezinim razinama: od mjesnih zajednica do partikularne Crkve i sve do opće Crkve u cjelini. Crkva i kao zajednica mora činiti ljubav. To ima za posljedicu da ljubav treba također biti organizirana kako bi predstavljala uređeni oblik služenja.«³¹

Pomaganje, osobama s invaliditetom, organizirano ili samoinicijativno, ako je učinjeno iz ljubavi prema Bogu i bližnjemu, kao što smo već istaknuli, nije plodonosno samo za osobe s invaliditetom nego i za one koji takvima pomažu. Upravo takav stav Isus ističe te

»onome koji ga pozva, kaza: 'Kad priređuješ objed ili večeru, ne pozivaj svojih prijatelja, ni braće, ni rodbine, ni bogatih susjeda, da ne bi možda i oni tebe pozvali i tako ti uzvratili. Nego kad priređuješ gozbu, pozovi siromahe, sakate, hrome, slijepe. Blago tebi jer oni ti nemaju čime uzvratiti. Uzvratit će ti se doista o uskrsnuću pravednih.« (Lk 14, 12-14).

Taj jasan odnos spram ranjivih skupina potvrđuje i sveti Pavao, uspoređujući vjernike s tijelom. On govori da Bog daje veću „čast“ onima koji su slabiji i, ljudski gledano, manje vrijedni te kaže ovako:

»Bog je rasporedio udove, svaki od njih u tijelu, kako je htio. Kad bi svi bili jedan ud, gdje bio bilo tijelo? A ovako, mnogi udovi - jedno tijelo! Ne može oko reći ruci: 'Ne trebam te', ili pak glava nogama: 'Ne trebam vas'. Naprotiv, mnogo su potrebniji udovi tijela koji izgledaju slabiji. (...) Nego, Bog je tako sastavio tijelo da je posljednjem udu dao izobilniju čast da ne bude razdora u tijelu, nego da se udovi jednako brinu jedni za druge. I

³⁰ Runje, Skrb za bolesnike – Kristovo poslanje, 253.

³¹ Benedikt XVI., *Deus caritas est*. Bog je ljubav, 34.

ako trpi jedan ud, trpe zajedno svi udovi; ako li se slavi jedan ud, raduju se zajedno svi udovi« (I Kor 12, 18-26).

Samim time, iako ranjive, osobe s invaliditetom ne smiju biti isključene iz društva, naprotiv, one moraju biti dio jednog tijela, jedne zajednice, društva, dio socijalnog okruženja. Ovdje je jasno izražena potreba njihove inkluzije, bez isticanja razlika u ranjivosti. Jedno tijelo, odnosno društvo, mora postati "slijepo" na razlike te prihvatiti osobe s invaliditetom jednakovrijednima s jednakim dostojanstvom.

Prihvatanje različitosti duboko je ukorijenjeno u ljudsku osobu, ali utjecajem različitih društvenih normi ono se polako gubi. Zato je potrebno vratiti se izvorima, a to je moguće oslanjajući se na obitelj koja je nukleus društva, Crkva u malom - prva zajednica u kojoj svaki čovjek započinje svoj razvoj. Kao takva obitelj ima organske i životne veze s društvom, jer je ona njegov temelj i neprestano ga hrani svojom službom životu: u krilu obitelji, naime, rađaju se građani i oni u obitelji uče prva znanja društvenih normi i kreposti.³²

Ivan Pavao II. u Apostolskoj ponudnici *Familiaris consortio* ističe da svi članovi obitelji, prema svojim afinitetima i darovima, imaju milost i odgovornost da iz dana u dan grade zajedništvo osoba i tako pridonose da obitelj bude škola potpunije čovječnosti. Ta se čovječnost ostvaruje brigom i ljubavlju prema djeci, bolesnima, starijim osobama, svakodnevnim uzajamnim služenjem, zajedničkim dijeljenjem dobara, radosti i patnji. Za izgradnju takvog zajedništva temeljni je zahtjev odgojna razmjena između roditelja i djece, u kojoj svaki od njih daje i prima (FC 4). Papa Ivan Pavao II. stavlja naglasak na osobitu pozornost u obitelji prema djeci. Djeca trebaju razvijati duboko poštovanje prema osobnom dostojanstvu te se trebaju uvažavati njihova prava. To vrijedi za svako dijete, a posebno ako je dijete mlađe, ili ako je bolesno, boležljivo ili s teškoćama u razvoju (FC 8-9). U *Christifideles laici* Ivan Pavao II. naglašava da bolesnike i patnike ne gledamo kao objekte ljubavi i služenja Crkvi, nego kao aktivne i odgovorne subjekte u djelu evangelizacije i spasenja.³³ Važno je promijeniti i naš pogled (Crkve, odgojno-obrazovnih institucija, pojedinaca u obitelji, društva u cjelini) na djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom te ih poticati da postanu aktivni članovi zajednice. Upravo to treba biti zajednički cilj - prilagoditi

³² Usp. Ivan Pavao II., *Familiaris consortio*, *Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, (22.11.1981.), <https://katolicke-skole.hbk.hr/wp-content/uploads/2019/09/Familiaris-consortio.-Obiteljska-zajednica.pdf>, 24. (FC).

³³ Usp. Ivan Pavao II., *Christifideles laici*, u: Dokumenti, (br. 21 i 41), Zagreb, 1979.

prostore za osobe s poteškoćama kako bi i one živjele aktivan život u župnoj zajednici, ali također prilagoditi i otvoriti srca te raspoložiti svijest o potrebi prihvaćanja i uvođenja osoba s invaliditetom u zajednički život svake pojedine zajednice.

6. MEDIJI I INVALIDITET

Pokušavajući razumjeti cjelokupni kontekst života osoba s invaliditetom, osim duhovnog i socijalnog aspekta, nužno je promišljati i o medijskoj komponenti, kao iznimno važnom aspektu u kreiranju javne percepcije s obzirom na edukativnu i informativnu ulogu medija u društvu. Posljednjih nekoliko godina, masovni mediji intenzivnije progovaraju o pitanjima invaliditeta i kvalitete života takvih osoba, a stručnjaci ukazuju na važnost adekvatnog izvještavanja o tim temama. Autorica Kristin Gilger ukazuje na problematično korištenje stručne terminologije u medijskom diskursu, predstavljajući dva čimbenika kao ključne probleme: nedostatak senzibiliteta za izvještavanje o ovoj temi te naglasak na sažaljenju kada se u medijima govori o osobama s poteškoćama.³⁴ Uzrok tome autorica vidi u načinu prezentacije, odnosno manjkavom znanju novinara o ovim temama, koji u nastojanju da ne uvrijede tu skupinu, često to nehotimično čine, zbog manjka informiranosti. Jedan od mogućih načina rješavanja ovog problema Gilger vidi, između ostalog, u izvještavanju o osobama s invaliditetom na jednak način kao o osobama koje nemaju poteškoće jer je to jedini realan pristup, s obzirom na to da živimo u društvu koje nije dovoljno osviješteno da osobe s invaliditetom i drugim poteškoćama često mogu raditi i postići one stvari koje rade osobe bez poteškoća, samo što se koristi drukčiji pristup. Sažaljenje, prikazivanje osobe koja nije samostalna i sposobna samo su neke od pogrešaka koje su nastale zbog nedovoljno edukacije i nedostatka odgovarajućeg pristupa, naglašava autorica. Uz to, naglašava da treba izbjegavati stereotipe o žrtvama ili junacima te eufemizme, provjeriti s izvorom kako želi da ga se oslovi te pripaziti na terminologiju. Slične upute stoje u dokumentu *Disability Writing and Journal Guidelines* koji je izdao Center for Disability Rights, u kojem se navodi na naužnost poznavanja teme invaliditeta da bi se o njoj izvještavalo na adekvatan način. Smjernice koje se navode u ovom dokumentu koje je obli-

³⁴ Usp. Kristin Gilger, *One in four Americans has a disability. Why are they still underrepresented in news?* (9. 11. 2021.), <https://www.nbcuacademy.com/catalog/disabilities-media> (27. 2. 2022).

kovala jedna od najvećih američkih udruga osoba s poteškoćama tumače kako je važno izbjegavati stereotipe u medijskom izvještavanju, stvarati inkulzivno novinarstvo, uključivati osobe u priču, a ne njegovu invalidnost, zaštititi novinarski izvor, paziti na terminologiju te u novinarske priče uključiti socijalno važna pitanja, a ne samo i isključivo medicinska.³⁵ Također, Amy Silverman za National Center on Disability and Journalism donosi cijeli niz pojašnjenja za različitu stručnu terminologiju kao pomoć za novinare koji izvještavaju o osobama s invaliditetom te navodi načelne smjernice o medijskom izvještavanju o osobama s invaliditetom: 1. Pozvati se na invaliditet samo kada je relevantan za priču i kada dijagnoza dolazi iz uglednog izvora, poput medicinskog ili drugog ovlaštenog stručnjaka; 2. Kad je moguće, koristiti razumljiv jezik i rječnik; 3. Kad je moguće, provjeriti s izvorom kako bi on ili ona željeli biti opisani i predstavljeni u priču. Ako izvor nije dostupan ili nije u mogućnosti, pitati pouzdanog člana obitelji ili odgovarajuću organizaciju koja predstavlja osobe s invaliditetom; 4. Izbjegavati izmišljene riječi poput »diverzabilnost« i »hendikep«, osim ako ih ne upotrebljavaju u izravnim navodnicima ili za pozivanje na fizički pokret ili konkretnu udrugu.³⁶

Nažalost, ni filmska industrija ne pridonosi adekvatnom prikazivanju osoba s invaliditetom pa tako Lauren Appelbaum navodi kako mnogi filmski likovi pojačavaju negativne stereotipe, uključujući pretvaranje invaliditeta u najistaknutiji aspekt lika. Autorica pojašnjava kako se često priča vrti isključivo oko odnosa lika prema njegovom invaliditetu, bez drugih osobina ličnosti.³⁷ Prema istraživanju Judith Heumann većina negativnih prikazivanja osoba s invaliditetom spada u jedan od četiri stereotipa: "super invalid", "zlikovac", "žrtva" ili "nevina budala".³⁸

Osvrćući se na hrvatsku medijsku scenu, pravobraniteljica za osobe s invaliditetom Anka Slonjšak u izvješću *Stereotipi i predrasude o osobama s invaliditetom u hrvatskim medijima* navodi kako se ponekad koristi kriva terminologija kod izvještavanja o osobama s

³⁵ Usp. *Disability Writing & Journalism Guidelines*, https://cdmns.org/wpcontent/uploads/2018/04/Disability_Press_Guide.pdf (24. 2. 2021).

³⁶ Usp. Amy Silverman, *Disability Language Style Guide*, <https://ncdj.org/style-guide/> (24. 2. 2021).

³⁷ Usp. Lauren Appelbaum, *Disability Portrayal on Screen Hits a Landmark High, Yet Reinforces Negative Stereotypes* (4. 5. 2020.). <https://www.respectability.org/2020/05/see-jane-study-disability-portrayals/> (27. 2. 2022.).

³⁸ Usp. Judith Heumann, *Road Map for Inclusion, Changing the Face of Disability in Media*, (2019.) https://www.fordfoundation.org/media/4276/judyheumann_report_2019_final.pdf (27. 2. 2022.).

invaliditetom. Napominje kako se često u društvu spominju termini vezani uz osobe s invaliditetom te upozorava da nije dobro govoriti da je osoba „prikovana“ za invalidska kolica jer to nije točno te pojašnjava kako su invalidnoj osobi kolica samo pomagalo kojim se ona kreće i koja joj osigurava mobilnost. Uz to, Slonjšak navodi kako često mlađa populacija koristi izraz »retardiran« kad žele opisati osobu koja se drukčije ponaša, no to vrijeđa osobe koje doista imaju intelektualno oštećenje. Često i neke javne osobe, dodatno tumači pravobraniteljica, izjavljuju da je netko »autističan« ili je osoba s posebnim potrebama, tako da trebamo promišljati o tome koji kontekst i termine u komunikaciji koristimo. Uz to, pravobraniteljica Slonjšak dodaje i kako se trebaju izbjegavati senzacionalistički napisi koji će možda privući veći broj čitatelja, gledatelja ili slušatelja, ali će naštetiti određenoj grupaciji osoba s invaliditetom. Naglašava kako je pozitivno da mediji dobro surađuju s civilnim društvom, jer postoji jako puno udruga na području Hrvatske čiji su članovi osobe s invaliditetom te one mogu uvelike doprinijeti boljem predstavljanju određenih pojava, a takvo partnerstvo vidi kroz aktiviranje i kreiranje više emisija u koje se mogu uključiti osobe s invaliditetom prema njihovim kompetencijama i vještinama, a ne gledajući da to budu isključivo specijalizirane emisije.³⁹

Da se većina autora u pogledu uloge medija i njihovog izvještavanja o osobama s invaliditetom slažu, potvrđuje i Goran Bašić, koji navodi kako je razumijevanje invaliditeta i društvenih aspekata ovog fenomena osnova izvještavanja o statusu i problemima osoba sa invaliditetom, prije svega utemeljenog na kulturi ljudskih prava.⁴⁰ Takav pristup podrazumijeva objektivnost u odnosu na invalidnost, točnije, razumijevanje da se pristup osobi s invaliditetom ni po čemu ne razlikuje u odnosu na socijalne kontakte s drugim ljudima. Autor tumači kako invalidnost nije povod za zaštitničko ili sažaljivo izvještavanje, ali nije ni temelj za preuveličavanje. Životne situacije osobe s invaliditetom ostvaruju u istom socijalnom, ekonomskom i političkom prostoru u kojem su i osobe koje nemaju oštećenje, zaključuje Bašić te dodaje kako prepreka njihovoj ravnopravnosti je, prije svega, marginalizacija, ali i pretjerano pozitivni ili negativni stavovi. Stoga autor zaključuje, kao i većina drugih,

³⁹ Usp. Mirta Milas, *Medijsko izvještavanje o osobama s invaliditetom* (11. 11. 2019.), <https://radio.hrt.hr/clanak/medijsko-izvjestavanje-o-osobama-s-invaliditetom/213317/> (24. 2. 2021).

⁴⁰ Usp. Goran Bašić, *Mediji i osobe s invaliditetom*, (2014.), <http://ercbgd.org.rs/wp-content/uploads/pdf/biblioteka-etnos/mediji-i-osobe-sa-invaliditetom.pdf> (24. 2. 2021).

da je najbolji pristup osobi s invaliditetom usmjerenost na njenu individualnost.

Slično tumače Marina Đukić i Borko Baraban, navodeći kako se najveća diskriminacija u medijima provodi sadržajnim kontekstom članaka koji osobe s invaliditetom uglavnom prikazuju nesposobnima za život ili pak kao superheroje. U oba konteksta, pojašnjavaju autori, osobe s invaliditetom diskriminirane su i marginalizirane jer su medijski prostor dobile upravo zbog činjenice invaliditeta.⁴¹

ZAKLJUČAK

Govoriti o potrebama osoba s invaliditetom više je nego važno, o čemu svjedoči medijski diskurs te razina kvalitete života tih ljudi. Razumijevanje njihovih duhovnih i socijalnih potreba ključno je u omogućavanju njihove veće implementacije u svakodnevni život. Do sada smo bili svjedocima povremenog neprimjerenog medijskog izvještavanja, o čemu govori i pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, što se odnosi, prije svega, na nerazumijevanje terminologije, ali i na medijski fokus na poteškoću, a manje na ljude i njihov doprinos. Nadalje, svakako je važno razumijeti duhovne potrebe osoba s invaliditetom, jer mnogi svjedoče kako im odnos s Bogom nudi utjehu, utočište i ublažava osjećaj samoće ili izoliranosti. Takva istraživanja usmjeravaju nas na shvaćanje važnosti duhovne komponente osoba s invaliditetom te potiču na promišljanje o adekvatnijoj duhovnoj skrbi te omogućavanje uključivanja u različite religijske programe, koji će osobama s invaliditetom stvoriti sigurno mjesto potpore te vjerskog razvoja i napretka. Uz to, neminovno je educirati medijske djelatnike kako bi što primjerenije izvještavali, ali i implementirali osobe s invaliditetom u svoje reportaže te promijenili novinarski fokus s invaliditeta na samu osobu i sve priče koje proizlaze iz čovjekovih talenata i potencijala.

Kreiranje veće i bolje pomoći osobama s invaliditetom dug je društveni proces i zahtijeva vrijeme, ali i pomno kreiran strateški pristup države, Crkve te svih javnih i civilnih tijela koja kreiraju programe potpore osobama s invaliditetom, kako bi se takve aktivnosti nadopunjavale i zajedno činile mrežu pomoći toj skupini, ali i kako bi se poticalo na intenzivniju implementaciju osoba s invaliditetom u društvo te njihovu veću socijalnu participaciju.

⁴¹ Marina Đukić, Borko Baraban, *Medijska i jezična analiza izvještavanja o osobama s invaliditetom, Rad i stvaralaštvo u XXI vijeku*, (2017.) 99-119.

THEOLOGICAL, SOCIOLOGICAL AND MEDIA CONTEXT OF PERSONS WITH DISABILITIES

Summary

The aim of this paper is to present the possibilities of interpreting and understanding the Christian view of disability, to offer the possibilities of a spiritual perspective related to persons with disabilities and to present theological assumptions for understanding such a condition. The paper presents the view of Jesus Christ and the Church's attitude to disability as a phenomenon and reflections on the possibilities and ways of accepting such a health condition from a religious perspective, taking into account the broader social and media context. The intention of the paper is to open space for creating more adequate ways for spiritual comfort and acceptance of disability through understanding this condition from different positions. Starting from the point of compassion and care for the individual, it is necessary to consider the vision, ideas and fundamental values of the Catholic Church towards these issues, as well as the media and society as a whole, not only to provide such people with spiritual support and support. the environment better understood the theological aspects of interpreting the lives of people with disabilities. In order to build a better quality of life for all, while creating and creating a more tolerant society and a more adequate social and media model, it is necessary to get closer to God's perspective on disability and understand what opportunities for personal development life with people with disabilities brings. This paper therefore provides an overview of the literature, previous research, but also different views and possibilities of thinking about this problem.

Keywords: people with disabilities, spiritual perspective, church and disability, media and disability